

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 38, Haziran 2019, s. 416-428

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5090>

Süleyman HAYTA

Kahramanmaraş sütün İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, suleymanhayta987@gmail.com

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA OSMANLI EKONOMİSİ

Özet

“Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ekonomisi” adlı makale konumuzun asıl amacı Osmanlı Devleti`nin savaş zamanı ekonomik durumunun açıklanmasıdır. Başka amaçlarından biri, savaşın dünya ekonomisinin aynı zamanda Osmanlı ekonomisine etkisini ve Osmanlı Devleti`nin dağılmasında savaşın rolünü araştırmaktır. Bu amaçlar içerisinde, ilk olarak Osmanlı Devleti`nin genel ekonomik durumu araştırılacaktır. Daha sonra, savaş ve savaşın getirdiği ekonomik problemler açıklanacaktır. Son olarak, savaştan hemen sonra Osmanlı Devleti`nin ekonomik durumu açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti, Osmanlı Devleti Ekonomisi

OTTOMAN ECONOMY DURING THE FIRST WORLD WAR

Abstract

The main purpose of the article Ottoman Economy during the First World War 1 is the explanation of the Ottoman state's wartime economic situation. One of the other aims is to investigate the impact of war on the Ottoman economy and the role of war in the disintegration of the Ottoman State. For these purposes, the first general economic situation of the Ottoman State will be investigated. Then, the economic problems of war and war will be explained. Finally, the economic situation of the Ottoman State will be explained immediately after the war.

Key Words: World War I, Ottoman Empire, Ottoman Empire Economy

GİRİŞ

İlk Dünya Savaşı'nın oluşumu Avrupa'da bulunan egemen güçlerin arasında XIX yüzyıl sonlarına doğru oluşan ve XX yüzyıl başlarında daha da şiddetlenerek genişleyen siyasî, ekonomik ve askerî rekabet sürecinin oluşturduğu bloklaşmaların sonucu meydana çıktığı bilinmektedir. Almanya Devletinin öncüsü olduğu Avusturya İtalya ve Macaristan'dan oluşan İttifak Devletleri topluluğuna karşı Fransa, İngiltere ve Rusya'dan oluşan İtilaf Devletleri topluluğu oluşmuş ve bu iki grup arasındaki şiddetli gerilim gün geçtikçe güçlendi. Avusturya Devletinin prensi Arşidük Ferdinand'ın 1914 senesinin 28 Haziran'da Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisinin eli ile hayatına son verilmesi savaşın gerçek sebebi oldu. Bu durumu bahane eden Avusturya Sırbistan, Macaristan ile arada oluşan gerilimi daha fazla yükseltti ve daha sonra da bu ülkelere karşı savaş ilan etti. Sırbistan devletine destek olan Rusya Cumhuriyeti bu duruma karşı 1914 senesinde, 31 Temmuz'da genel olarak seferberlik ilan ederek karşı hamlede bulundu. Almanya'nın Rusya devletine verdiği 12 saatlik seferberliği sonlandırma yönündeki ultimatoma karşılık görmeyince 1914 senesinde, 1 Ağustos'ta Rusya devletine savaş ilan etti. Daha sonraki zamanlarda ise İtilaf ve İttifak toplulukları, karşılıklı olarak birbirlerine karşı savaş ilanında bulunmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından yaklaşık üç ay sonra Osmanlı, İttifak Devletler tarafından savaşa dahil oldu. Aslına bakılırsa, Osmanlı'nın İttifak Devletleri grubuna girmesine sebep İtilaf Devletleri'nin Osmanlı'ya karşı sergilediği olumsuz davranışlar olmuştur. Genel olarak savaşın başlamasından önce Osmanlı, İtilaf Devletleri ile beraber bir ittifak oluşturmanın yollarını arasa da her seferinde bu başvuruları geri çevrilmiştir. İtilaf Devletleri'nin bu davranışı karşısında rahatsız olan ve içinde bulunduğu yalnızlık sürecinden çıkmak isteyen Osmanlı'da 1914 yılında 2 Ağustos'ta Almanya Devleti ile gizli şekilde ittifak antlaşması imzalamıştır. Osmanlı, savaş başladığında tarafsız olduğunu gösterse de Almanya Devleti'nin yükselen baskıları ve gelişmekte olan olaylar karşısında bu tarafsızlık durumunu sürdürememiştir.

Osmanlı Devleti'ni savaşa katılmakla büyük ekonomik zorluklar beklemekte idi. Tük üretim tesisleri savaşın devam ettirilmesi için faaliyettedir. Ülkenin tüm kaynakları savaş için seferber edilmişti. Diğer devletler gibi Osmanlı'da bu savaştan olumsuz yönde etki görmüştür. Bu durum, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ekonomisi" adlı çalışmanın önemini bir daha belirtmektedir. Araştırmamız, sorunun daha iyi anlaşılması ve bundan sonraki araştırmalar için kaynak olacaktır.

"Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ekonomisi" adlı çalışmamızın asıl amacı Osmanlı Devleti'nin savaş zamanı ekonomik durumunun açıklanmasıdır. Başka amaçlarından biri, savaşın dünya ekonomisinin aynı zamanda Osmanlı ekonomisine etkisini ve Osmanlı Devleti'nin dağılmasında savaşın rolünü araştırmaktır. Bu amaçlar içerisinde, ilk olarak Osmanlı Devleti'nin genel ekonomik durumu araştırılacaktır. Daha sonra, savaş ve savaşın getirdiği ekonomik problemler açıklanacaktır. Son olarak, Savaştan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu açıklanacaktır.

Çalışma sürecinde konu ile alakalı yerli ve yabancı kaynaklardan, internet kaynaklarından, araştırmalardan, gazete haberlerinden faydalanılacaktır. Savaş döneminin tam olarak anlaşılması için başka katılımcı devletlerde hayata geçirilmiş olan araştırmalarda incelenecektir. Araştırma genel bir literatür taraması yapılarak içerik analizi yöntemi ile hayata geçirilecektir. Kaynaklardan toplanan bilgiler doğrultusunda yorumlar öne sürülecektir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI EKONOMİK DURUMU

XVII yüzyıl süresinde Osmanlı-Avrupa arasındaki ticarete İngilizler güç kazandı. Osmanlı İmparatorluğu ülkelerinde her an tiftik, pamuk, ham ipek ve meyan kökü gibi önemli ham maddeler alıp, madeni eşyalar ve yünlü kumaşlar şeklinde mamul maddeler pazarlayan Levant Company tüccarlarının elde ettikleri büyük karları, İngiltere'deki sermayenin birikimine ve İngiliz merkantilizminin önemli ölçekte gelişmesine büyük çapta katkılar sağladı. Osmanlı Devleti ekonomisi "arzı kıt talebi bol bir ekonomidir; bundan nedenden dolayı onu elde tutmalıyız" fikrini öne süren Colbert'in iktisat politikasıyla ciddi atılımlarda bulunan Fransızlar ise, Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa arasında olan ticaretinde 18. yüzyılda önem kazandı. Fransızlar da Osmanlılara daha çok sanayi malları satıyordu. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'ndan yaptıkları ithalat arasında, 18. yüzyılın sonlarında bile bir miktar pamuk ve tiftik ipliği, düşük kaliteli pamuklu dokumalar, bulunması, Osmanlı ekonomisinin mutlak bir ham madde ihracatçısı olacak kadar kendi artizan sanayilerini hala yitirmediğini göstermesi açısından ilginçtir (Tezel, 1982:60).

Avrupa Ülkeleri'nde bilinen ticaret dengeleri, 18. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak Osmanlı aleyhine değişmişti. Bu süreçte Avrupa bölgesinde el emeği yerine buhar gücüne geçilmesinin başlamasıyla üretim sürecinde büyük ölçekte artışa neden olmuştu. Bu sürecin sonucu gibi, Osmanlı arazisi pazarını kazanmak için Fransa, İngiltere ve Rusya gibi büyük devletler bir yarış dahilinde devam etmekte idiler (Çadırcı, 1991:5). Daha sonra oluşan manifaktürel gelişim ve hayata geçirilen merkantilist siyasi adımlar Osmanlı'nın ekonomik açıdan düzenini büyük ölçekte dağıtmıştı (Ekinci, 1997:27).

Geleneksel olarak sürdürülen Osmanlı Devleti ihraç politikası provizyonist bir şekildeydi. Dahilden Osmanlı halkının ihtiyacı karşılandıktan sonra sadece geri kısım ihraç edilebilirdi. Bunun yanı sıra, devlet yedi tekel usulü şeklinde ürünlerin ticareti üzerine tekeli koruyabilmekteydi. Tanzimat dönemine kadar dış ticaret kapitülasyonların oluşturduğu ilkeler ve ülkenin provizyonist ve fiskalist endişeleri ile yönetmekteydi. Bu genel olarak oluşturulmuş konjonktür dahilinde, Osmanlı Devleti aleyhine oluşturulan siyasi, ekonomik dengelerini belirlemeye başladığına yönelik gerçekleştirilen iddianın doğal ve temel örneğini 1838 yılında Ticaret Anlaşması göstermektedir. (Kütükoğlu, 1992:94) Kapitülasyon sürecinin önemli bir adımı sayılan 1838 yılında gerçekleştirilen İngiliz-Türk Ticaret Sözleşmesi, Osmanlı'nın ekonomisinin zora girmesinin ve Osmanlı halkında sürdürülen ticaret ortamının önemli şekilde değişmesinin en önemli faktörüdür. 1838- 1846 yıllarında ticaret muahedesi gerçekleştirilen diğer Avrupa ülkeleri de İngiliz devleti ile aynı önceliklere sahip oluyorlardı. Bunun yanı sıra, 1846 yılında Rus ticaret muahedesinde Osmanlı lehine olmak üzere bazı değişiklikler gerçekleştirildi. Rus tüccarı, harp alet ve malzemesi, müskirat, enfiye gibi maddeler içermek üzere perakende ticaret yapamayacak; sülük, tuz, şap ve tütün alım ve satımları bazı şartlara tabi olacaktı (Kütükoğlu, 1992:95). Birincisi Fransızlarla 1861, 29 Nisan'da gerçekleştirilen ve onu diğer ülkelerle yapılanların takip ettiği Kanlıca Ticaret muahedelerinde, Balta Limanı muahedeleriyle yabancılara tanınan imtiyazlar aynı şekilde korunmanın yanı sıra bir sıra maddelerin ticaretine 1846 Rus muahedesindeki gibi sınırlamalar uygulanmaktaydı. Fransa ile gerçekleştirilen 1861 anlaşmasından sonra aynı yıl içinde İngiltere, Belçika ve İtalya 1862 yılında Rusya, İspanya, ABD, İsveç, Danimarka, Prusya, Hollanda ve Avusturya; 1866 yılında Meksika, 1868 yılında Portekiz devletleri de gerçekleştirilen sözleşmelerle ortaya çıkan bu ayrıcalıkları elde etmişlerdi. (Öngeoğlu, 1982:100)

Avrupa'nın Osmanlıdan satın alınan hammaddelerine daha önceden de merakı fazla idi. Bir kısmının Avrupa'da ulaşmaması, diğer bir kısmının kalite açısından üstünlüğü ve büyük bir kısmının ucuz oluşu merakı artıran nedenlerdendi. Ticaret ile ilgili bu ürünlerin çoğu daha önce oluşan ihtiyaçlar için satın alındığından ülkenin ödediği para rayicinin çok altında kalıyor ve üretici imkân bulduğu zaman ürününü, yüksek fiyat veren yabancı tüccara satmayı seçmekteydi. Bu nedenle yasaklara bakmadan kaçak olarak hammaddenin yurt dışına çıkarılmasının karşısı alınamıyordu. 1838 yılından sonra bahsi geçen bu durum değişmeye başladı. Yabancı tüccarlar her türlü ürünün ticaretinde yerli tüccarlarla aynı hakları kazanmıştı. Fiyatları istedikleri gibi değiştire bildiklerinden Osmanlı halkı olan tüccar ve esnafını gittikçe devreden çıkarmaya başlamışlardı (Kütükoğlu, 1992:95). Daha önceki süreçte liman şehirlerinde toplanan yabancı tüccarlar, sadece Osmanlı halkından oluşan tüccarlardan hammadde satın alıp ürünlerini satmaya çalışır, devlet dahilindeki üretim, tüketim ve ticaretle direkt şekilde ilgilenmezken, yeni süreçte ilgi alanları genişledi ve dahili üretim, ulaştırma ve haberleşme işleriyle direkt ilgilenmeye başladılar. Bu yoğun ilgide, Avrupa'da oluşan sermaye birikiminin yanı sıra, Osmanlı pazarının daha karlı görünmesinin de payı bulunmaktaydı. Yerli sermayesinin, teknik bilgi ve becerinin, girişimcilerin kıtlığı bu kişilerin işlerini daha da kolaylaştırıyordu (Çadırcı, 1991:335). İlk önce, XIX. Yüzyılda gerçekleştirilen ticaret anlaşmaları Osmanlı tarımının geçimlik yapısını anlaya bilmişti. Provizyonist klasik Osmanlı ekonomik düzeni parasallaşmış, pazar göstergeleri ve piyasa güdülerini toplum içinde iktisadî rasyonaliteyi egemen hale getirmişti. Kendi imkanlarıyla ekonomisi sürdüren kapalı Osmanlı "ekonomilerini dış pazara açmış, üreticiye tevekkül yerine kazanç elde etmeyi aşlamıştı. Diğer yandan ekonomik açıdan bütünlük ve türdeşlik yönünde önemli bir açılıma neden olmuştur (Toprak, 1982:234). Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde bir taraftan eskiden gelen yapısındaki değişimlere karşı farklı değerler oluşturmak, diğer yandan farklılığa alışmak çabaları içindeydi. Bunun yanı sıra ticaret anlaşmaları, gümrük sisteminde gerçekleştirilen düzenlemeler, ulaşım ve haberleşme alanındaki farklılıklar, yabancı sermayelerin artması, sunulan imtiyazlar vb. olaylar ülkenin, dünya kapitalist düzeniyle hızlı bir şekilde bütünleştiğini gösteriyordu (Martal, 1999:73). Bununla birlikte, XIX. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı bilgili kişileri arasında artık serbest şekilde mübadele kapısını sonlandırmak gerekliliğini, yoksa sanayi ve iç ticareti büyütürken geliştirmenin kati şekilde mümkün olamayacağını ortaya atan düşünceler önem kazanmıştı (Çavdar, 1981:173). Osmanlı'da bu şekilde düşünce ayrılıkları sürerken, merkantalist engellerin ortadan kaldırılması, farklı yeni altın kaynaklarının ortaya çıkması, iletişim ve ulaşım ağlarının artması, büyük bir savaşın ortaya çıkmaması, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ürün, kişi ve sermaye akımının artması ve dünya ekonomisinin büyümesi için doğru bir ortamın oluşmasında etkili olmuştur. (Kasaba, 1993:42)

Bu şekilde ekonomik ilerlemelerin etkisinin en acı şekilde yaşandığı yıllarda, 1908 hareketi sonucunda İttihat ve Terakki Partisi iktidarı elde etti. II. Meşrutiyet yıllarında gittikçe güçlenen milliyetçilik, Osmanlı aydınınının iktisadî açıdan düşünüşünü de büyük ölçekte etkilemekte geç kalmamıştı. Alman romantizminden kaynaklanarak oluşan milli iktisat politikası kabullenilmiş, serbest dış ticaret politikasından acele şekilde vazgeçilerek koruyucu dış ticaret politikasının uygulanması gerçekleşmişti (Toprak, 1982:225). 1908 yılından sonra sayıları büyük ölçekte artan gazete ve dergilerde ticaretin önemini gösteren makaleler yoğunluk elde etmişti. İkinci Meşrutiyet dönemi ile beraber Müslüman-Türk arası ticarete daha fazla yer almaya başlamıştı. İttihatçılar milli ekonomik politikasıyla hem dünya kapitalizminin Osmanlı Devleti Ekonomisi üzerindeki etkilerini ortadan kaldıracabileceklerini hem de ülke dahilinde

gittikçe artan azınlık tüccarlarına karşı bir milli burjuvazi oluşturabileceklerini düşünüyorlardı (Martal, 1993:18). Dolayısıyla Türk Müslüman tüccar oluşturma çabalarının sonucu milli mücadeleden daha önce alınmamıştı. (Kıray, 1998:87)

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE OSMANLI EKONOMİSİ

Savaşlar, fiziksel, psikolojik ve ekonomik koşulları olumsuz yönde etkileyerek toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler yaratıyor. Ekonomi literatüründe, savaş haberlerinin, para arzındaki değişikliklerin ötesinde paranın değerini ve bütçe harcamalarındaki enflasyonist baskıları etkilediği tartışılmaktadır (Mitchell, 1903; Willard ve diğerleri, 1996; Weidenmier, 2002). Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce, birçok ülke, ulusal altın rezervine dayalı olarak, altın standardı uyguladı. Standart, yerel para birimlerinin altın cinsinden değerini belirledi. Ancak, Birinci Dünya Savaşı başladığında, altın standardı terk etmek zorunda kaldılar ve hükümetler savaş harcaması ihtiyaçları için kâğıt para ve tahvil ihracı kullandılar.

Osmanlı İmparatorluğu, 13 Aralık 1879'da altın standardı benimsemiş ve birlikte altın ve gümüş kullanımı için kullanılan bimetalizmin yerini almıştır. Yeni para sistemi, Topal Mikyas ("topallama" standardı) olarak adlandırılıyordu, çünkü gümüş hala altın oranına karşı sabit bir oranda kullanılıyordu (Kuyucak, 1947: 197). Pamuk (2004) ve Fertekligil (2000:52), altın standardının kabul edilmesinden sonra Lira değerinin istikrar kazandığını savunuyor. Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı devleti, finansal istikrarsızlığı artıran, diğer savaşçı ülkelerin yaptığı gibi altın standardı da bırakmak zorunda kaldı (Pamuk, 2005: 22).

1914'te Osmanlı İmparatorluğu, Londra'yla olan uzun zamandır devam eden ilişkisine sırtını döndü. Dünyanın şimdiye kadar gördüğü en büyük savaşın patlak vermesi üzerine, Osmanlılar İngiltere'nin düşmanı Almanya'nın tarafını tuttu. Bu adımın sonucunda 4 yıl süren savaş sonrası yüzyıllar boyunca hakimiyette olan Osmanlı İmparatorluğu yıkılacaktı.

I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Osmanlı İmparatorluğu ekonomik olarak tükenmişti. Kırım Savaşı'nın başlaması (1853-1856) başlarında, Liman, kredi alma konusunda yardım almak için Avrupa güçlerine yönelerek zorlanan Osmanlı ciddi finansal zorluklar yaşamaya başladı. Borç birikimi finansal iflasın tamamlanmasına yol açtı ve 1875'te imparatorluğun büyük güçlere olan borcu 122.329.729.729 lireydi. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi, esasen işçilik örgütü zanaat biçimlerine dayanan sınıai üretimin başlamasıyla birlikte doğada tarımcılıkla sürdürülmekteydi.

Bu arada, 1914'ten sonra Almanların Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte, Almanya'nın tercihleri de Osmanlı'nın emperyal dış politikası üzerinde etkili oldu. Fransız ve Amerikalı misyonerler savaş sırasında gitmiş olsalar da, bazı danışma kurulları ve okullar için hükümet tarafından daha fazla Alman profesör ve teknik eğitmen ithal edildi. Bu noktada, Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya olan borç miktarı önemli ölçüde artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtemelen borçlarını İngiltere ve Fransa'ya ödeyemeyeceği düşünülebilir, ancak her koşulda Almanya'ya borç ödenmesi gerektiğinden ciddi bir ekonomik sorumluluk anlamına gelebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş döneminde geçmişte olduğundan daha fazla yabancıya bağımlı olduğu ve aynı zamanda her zamankinden daha az ulusal olduğu söylenebilir. Bu dönemde Osmanlı ordusu, ekonomisi ve finansı tamamen Almanya'nın kontrolü altındaydı. Bununla birlikte, Alman KUP

Hükümetine verilen destek, izledikleri politikalar nedeniyle tamamen kendi çıkarları ile tutarlıydı.

Siyasi, ekonomik ve sosyokültürel sonuçları göz önüne alındığında, I. Dünya Savaşı'nın yirminci yüzyılın "ilkel felaketi" olarak adlandırılması şaşırtıcı değildir. Savaş sırasında ve 1918'de sona ermesinden yirmi yıl sonra olanların ışığında, fiziksel şiddetin artması tarihçilere büyük problemler sunuyor ve bugüne kadar makul açıklamalar bulmakta zorlanıyorlar. (Clark vb., 1919:2) Avrupa, on yedinci yüzyılın Otuz Yıl Savaşı'ndan bu yana, bu ölçekte bir kitle ölümü görmemişti.

Birinci Dünya Savaşı, imparatorlukları yıktı, sayısız yeni ulus devlet yarattı, Avrupa sömürgelerindeki bağımsızlık hareketlerini teşvik etti, Birleşik Devletleri bir dünya gücü olmaya zorladı ve doğrudan Sovyet komünizmine ve Hitler'in yükselişine yol açtı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, özellikle Orta Doğu'da yapılan diplomatik ittifaklar ve vaatler, bir asır sonra Avrupalılara musallat oldu. İktidar yaklaşımının uluslararası ilişkilere karşı dengesi bozuldu, ancak parçalanmadı (Duroselle, 1977:58). İkinci Dünya Savaşı'nı, devletlerarası ilişkilerde devrim niteliğinde yeni bir yaklaşımla başlatmaya yetecek siyasi güçler getirdi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, ulusal savaş çabalarını desteklemek için özel ticari işlemlere dayalı uluslararası ticaret ilişkilerinin yerini kapsamlı devlet kontrolleri aldı. Deniz blokajları ve denizaltılar denizaşırı ticareti kısıtladı. Politika sahnesine gittikçe artan gümrük vergileri, kantitatif kısıtlamalar ve hem ihracat hem de ithalat üzerindeki yasaklar, döviz kontrolleri ile birlikte giderek daha fazla baskın hale geldi. 1916'daki Müttefik Ekonomik Konferansında, İngiltere, Fransa ve İtalya, savaştan sonra artık birbirlerine ticaret tercihleri verebileceklerini belirtti. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson, Savaş Sonrası Döneminde On Dört Puan Programında, tüm ekonomik engellerin kaldırılması gerektiğini (mümkün olduğunca) ve tüm uluslar arasındaki ticaret koşullarının eşitliğini (barışı onaylayan) ilan etti. (Pigu, 1934:44)

Birinci Dünya Savaşı, uluslararası ekonomik ilişkilerin ihlal olunmasına neden oldu. Almanya, yurtdışındaki ülkelere, İtilaf ülkeleri tarafından kendisine verilen ağır ekonomik savaş nedeniyle izole olundu (Pigu, 1934:46). İngiltere, Alman deniz ablukası nedeniyle, sömürgeci mülkleriyle ekonomik bağlarını zar zor sürdürdü. Aynı sebepten dolayı, Rusya müttefikleri ve denizaşırı ülkeleriyle çok fazla iletişimde olmuyordu.

Savaşın Avrupa ülkelerinin savaş döneminde dış ticareti büyük zorluklar yaşıyordu. Bu ülkeler ya denizaşırı ülkelerle bağlantıda kalmalı oldu ya da ticaret filosunun tonajı mevzuunda çok büyük zorluklarla karşılaştılar. Ticaret filosunun büyük kısmı askeri malların taşınmasıyla bağlıydı, bundan başka denizaltı savaşı çok fazla gemiyi devirdi. 1917, 1 Mayıs'a kadar, 196 dünya tonajının %21'i olan 5.6 milyon ton kapasiteli gemiler battı. Bunun yanı sıra, savaşın ilk dönemlerinde gemi yapımı iyice azaldı. Sonuç olarak bunlar, ticari filo gemilerinin akut bir sıkıntısını ortaya çıkardı, ticaret riskini yükseltti, navlun oranlarında güçlü bir artışa sebep oldu ve küresel ticarete engel oldu. (Pigu, 1934:44)

Uluslararası ekonomik ilişkileri ve savaşçı ülkelerin ekonomik gücünü gözardı eden en tehlikeli olan, bir deniz ablukası, düşmanla ticaret yapmanın engellenmesi ve düşmanla ticaret ilişkisinde olan tarafsız devletler üzerindeki ekonomik ve siyasi baskılar tarafından yapılan sözde ekonomik savaş oldu. Ekonomik savaşta girişim ve en büyük faaliyet, hedefi, en yakın deniz şeritlerini yasaklayarak ve onunla ticaret ilişkisinde olan tarafsız ülkelere baskı ederek

Almanya'nın uluslararası ekonomik ilişkilerini ihlal etmek olan İngiltere'ye aittir. İngilizlerin bu eylemlerinin sonucu gibi, Almanya'nın dış ticareti kısmen azaldı ve ablukanın zorlu sonuçlarına katlanmalı oldu. Ekonomik abluka, Almanya tarafındaki denizaltı savaşı, uluslararası ekonomik ilişkilerin kötüleşmesi, ithal hammadde ve tahılların ancak engellenen Almanya'ya değil, başka savaş yapan devletlere getirilmesinde de büyük zorluklar oluşturdu. (Bogolepova, 1927:56)

Sanayi` inkılâbının gerçekleşmesinin sonunda büyük teknoloji gücünü elde eden ve bu yönde ilerleme gösteren devletler, XIX. yüzyılın ortalarından başlayarak ihtiyacı olan hammadde kaynaklarını elde etmek için çıkarları doğrultusunda diğer devletlerle birleşerek iki taraflı bir dünyanın oluşmasına neden olmuştur. Esasen Sanayi'si olan ülkelerin bir birileri ile gruplaşması, farklı zamanlarda bir taraftan diğer tarafa geçerek farklılık göstermiş ise de Birinci Dünya Savaşı zamanında "İtilaf" ve "İttifak" adı verilen iki farklı grupta toplanmıştır (Sakaoğlu, 2007:15). Bu devletlerin ortak özelliği, dünyayı kendi aralarında bölünmesi ve bu parçaların en büyüğünü elde etmek ya da var olan yerini korumaktır.

Dünyanın kayda değer ülkelerinin hemen hepsi Birinci Dünya Savaşı'nda yer almıştır. Asya, Avrupa, Afrika, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 1917'de itilâf devletleri yanında savaşa girmesiyle, Amerika Kıta'sı da savaşa dâhil olmuştur. Kıtaların iştirak ettiği bu yapı, dünyanın birçok noktasında birbirinden uzak cepheleri ortaya çıkarmıştır. Bu cephelerin büyük bir kısmında sıcak savaş sürerken, fiilî savaş olmayan yerlerdeki ülkeler ise en azından bu savaşın rüzgârına kapılmak mecburiyetinde kalmıştır. (Bilgenoğlu, 2007:176) Bu anlamda Birinci Dünya Savaşı, gerçek anlamıyla yerkürenin her tarafını sarmıştır.

Osmanlı Devleti, müttefikleriyle birlikte bu mücadeleden yenik çıkmıştır. Gerek savaşın fiilî durumunda ve gerekse savaş sonrasında imzalanan antlaşmalar neticesinde varlığını Türkiye Cumhuriyeti devleti adıyla sürdüren Osmanlı Devleti, bu savaşta birçok zarara uğramasına rağmen, siyasî, iktisadî, sosyal ve politik alanda kazançlar da elde etmiştir. Bu çalışmada; Osmanlı Devleti'nin kayıplarının yanında, kazanımlarının neler olduğu üzerinde durulacaktır. Osmanlı Devleti; 1914 yılına kadar, dünya ülkeleri bazında hangi konumda bulunduğunu kısaca hatırlattıktan sonra, savaşa girmemesi hâlinde kaybettiklerine ilâve olarak daha neleri kaybedeceği üzerinde durulacaktır (Karpaz, 2010:102). Savaş, Osmanlı Devleti'ni kapıda bekleyen bazı sıkıntılardan kurtarmıştır.

SAVAŞTAN SONRA OSMANLI EKONOMİSİ

Birinci Dünya Savaşı, imparatorlukları yıktı, sayısız yeni ulus devlet yarattı, Avrupa sömürgelerindeki bağımsızlık hareketlerini teşvik etti, Birleşik Devletleri bir dünya gücü olmaya zorladı ve doğrudan Sovyet komünizmine ve Hitler'in yükselişine yol açtı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, özellikle Orta Doğu'da yapılan diplomatik ittifaklar ve vaatler, bir asır sonra Avrupalılara musallat oldu. İktidar yaklaşımının uluslararası ilişkilere karşı dengesi bozuldu, ancak parçalanmadı. İkinci Dünya Savaşı'nı, devletlerarası ilişkilerde devrim niteliğinde yeni bir yaklaşımla başlatmaya yetecek siyasi güçler getirdi.

Her iki savaştan sonra Avrupa tükenmiş ve harap olmuştur. Aradaki fark, bir nesilde Avrupa'nın ikinci büyük her iki taraf içinde öldürücü olan savaşının, en azından Batı Avrupa'da, devletlerin ilişkilerini nasıl yürütmesi gerektiği konusunda siyasî düşüncede köklü bir değişikliğe yol açtığıydı. Die Stunde Null, AB'nin kurucu babalarının, Robert Schuman, Alcide De Gasperi, Jean Monnet gibi devlet adamlarının egemenliği paylaşmaya dayanan bir siyasal sistem kurarak yeni bir fikir geliştiren devlet adamlarının devrimci fikirlerinin temelidir.

Bu sistem Avrupalılara birçok fayda sağlamıştır, ancak son yıllarda sistem Euro şüpheciliği, popülizm ve milliyetçiliğin yükselişiyle karşı karşıya kalmıştır. (Borçbakan, 2014:88)

Dünya Savaşı'nın sorumluluğu, bugün çeşitli savaşçıların vurguladığı savaşın çok farklı boyutlarıyla sıcak tartışmalara devam ediyor. Ancak tartışılmaz olan şey, bilim, teknoloji ve tıp alanındaki gelişmelerin yanı sıra, 1914-18 ihtilafı sonucunda ortaya çıkan toplumsal davranıştaki devrim niteliğindeki değişikliklerin sayısıdır. Aristokrasi devrildi ya da rolü büyük ölçüde azaldı. Sosyalist ve emek hareketleri kayda değer ilerlemeler yapma fırsatını yakaladı, ama aynı zamanda komünizm ve faşizm de ortaya çıktı. Almanya iki başarısız deneyimin de merkezinde idi ve 1990'a kadar demokratik bir devlet olarak barışçıl bir birleşme sağlayamadı (Keyder, 2003:148). Yine de Almanya, Vergangenheitsbewältigung ile tarihteki herhangi bir devletten kesinlikle Japonya'dan veya Sovyetler Birliği'nden / Rusya'dan çok daha iyi bir anlaşma yaptı. Bugün AB'de yerleşik olan Almanya, tarihinin en başarılı, ilerici, demokratik devletidir. Bu nedenle, tüm Avrupalılar, Avrupa'nın en güçlü devleti için güvenli bir çapa sağladığı için AB'nin devam eden başarısında bir pay sahibidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın insan maliyeti korkunçtu. Savaşta hem askeri hem sivil olmak üzere 16 milyondan fazla insan öldü. Tüm nesil genç erkekleri yok etti. 1919'da Fransa'da savaşın bitmesinden bir yıl sonra, 18-30 yaşları arasında her erkek için 15 kadın vardı. Tüm kayıp potansiyeli, savaşta öldürülen tüm yazarları, sanatçıları, öğretmenleri, mucitleri ve liderleri göz önünde bulundurmak trajiktir (Keyder, 2003:150). Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi son derece yıkıcı olmasına rağmen tıpta, savaşta, politikada ve sosyal tutumlarda birçok yeni gelişme ortaya çıkardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında devletlerin iç politikalarının karakteristik özelliği olan sosyo-politik ve ideolojik farklılıklar, kendilerini uluslararası ilişkiler alanında tezahür etmeye başladı. Zaten çatışmanın son aşamasında, savaş sonrası barış anlaşmasının komünist ve liberal projeleri arasındaki rekabet ortaya çıktı. Zorla iktidara gelmeyen, ekleri ve tazminatları olmayan bir dünya için çağrı yapan Bolşevikler, ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkını ilan etti. (Temel, 1998:276) Benzer fikirler, aynı zamanda kazananlar olmayan bir dünyayla da ilgilenen barış anlaşmasının 14 noktasını ilerleten ABD Başkanı Wilson tarafından da yapıldı.

Savaşın başlamasından sonra, İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya'nın yanı sıra İngilizlerin Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'nın Afrika, Asya ve Pasifik'teki Alman kolonilerine saldırdığı gibi dünyanın bazı bölgelerinde acil düşmanlıklar meydana geldi. Bu bölgelerin çoğu, kısa süre içinde İtilaf güçleri tarafından ele geçirildi. Zaten Ekim ve Kasım 1914'te, Japon birlikleri Mikronezya'daki Alman adalarını işgal etti ve yaklaşık 5000 Alman'ın savaş esiri tutulduğu Tsingtau kentini ele geçirdi. Ağustos ve Kasım 1914 arasında Avustralya ve Yeni Zelandalı birlikler, hepsi Alman malı olan Samoa, Yeni Gine ve Bismarck Takımadaları ele geçirdi." (Neilberg, 2011:3).

Afrika'daki Alman kolonileri, Alman subaylarından ve Afrika askerlerinden oluşan "Schutztruppen" tarafından savunuldu. İngiliz ve Fransız birlikleri, 1914 Ağustos'unda Togo'yu yenerken, Kamerun'daki çatışma Ocak 1916'ya kadar sürdü. Alman Güney Batı Afrika, İtilaf güçleri adına Güney Afrika tarafından saldırıya uğradı. Bu, Güney Afrika'da sorun yarattı, ancak yaklaşık 11.500 Anglophobe Boer askerleri isyan etti, bazıları açıkça Alman tarafına katıldı. İngiliz imparatorluğu ve Boers arasındaki Güney Afrika savaşı 12 yıl önce sona ermişti

ve birçok Boers İngiliz karşıtı duygularını korumuştur. Bu isyan bir kez ezildi, Almanlar savunmasız kaldı, 50.000 Güney Afrikalı asker için Alman sömürge kuvvetlerinde sadece 5.000 adamla karşı karşıya kaldı. Güney Afrika birlikleri Mayıs 1915'te başkent Windhuk'a girdiğinde herhangi bir direniş göstermediler. (Sanders, 2010:158).

Büyük Dünya Savaşı eski düzenin, Avrupa devletlerinin, kültür ve sanayi merkezlerini dağıtmıştır. Büyük Savaş sonrası Büyük savaş öncesine kıyasla büyük sayılabacak bir sıra farklılıklar gerçekleştirilmiştir. Savaş sonrası süreçte XIX yüzyılın burjuva düzeninin büyük darbe aldığı, milliyetçilik yaklaşımlarının Türkiye'den Rusya'ya, Meksika'dan Çin'e geniş bir arazide etkisini aks ettirmeye başladığı, bağımsızlık ve sömürgecilikten kurtulma adımlarının batıdan doğuya doğru, kuzeyden güneye kadar bütün dünya devletlerine yayıldığı bilinmektedir. Bu sosyal ve siyasi açıdan yaşanan gelişmelerin yanı sıra, Büyük Dünya Savaşı, daha fazla kişisel olmayan Pazar işlemlerinin önemli olduğu bölgelerde, dünya çapında geniş bir ekonomik çöküşe olanak sağlayan gelişmelerin etkileyicisi olmuştur (Hobsbawm,1996:106).

Eski dünya düzenini etkileyen büyük savaş sonrası değişimler zamanı daha fazla şanslı olan ABD devletinde, oluşmuş ekonomik krizden payını almış ve bu değişimlerin merkezi haline gelmiştir. Her iki dünya savaşı arasındaki süreçte dünya ekonomisinde geniş çapta bir düşüş yaşandığı görülmüştür (Edge ve Lintner,1996:355). Büyük Savaş yıllarında oluşan durgunluk, kriz ve belirsizlik durumlarının da oluşmasına yol açmıştır. Geleneksel ekonominin etkili gücü olarak bilinen görünmez el de ekonomiyi dengede tutamamıştır. "Her arz kendi talebini yaratır" temel felsefesi geçerliliğini kayıp etmesi nedeninden dolayı krizin nasıl giderileceği konusunda kimsenin sistematik bir bilgi ve açıklaması yoktu. (Stewart, 1980:32).

Pazar mekanizmasında ortaya çıkan bu çıkmazlar, kapitalist sistemde var olan bir ekonomide değişkenler arası ilişkiler ve değişkenlerin işleyişlerinin etkili olmadığını göstermiştir. 1929 senesi öncesi süreçte bu olaya bağlı bir sıra kestirimler olmasına rağmen, bunlar sebebiyle çıkan dalgaların büyüklüğü ve uzunluğu gelişen dünya ekonomilerinin bütünüyle kısımları tanımlanmış olmasına rağmen oluşan durgunluk bir felakete sonlanmıştır. İş çevreleri ve iktisatçılar ekonomik dalgalanmalarına, kısacası ekonomide çöküş dönemlerine XIX yüzyıldan beri alışık olması sebebiyle bu problemin kendi dinamikleriyle aradan kaldırılacağını talep etmekteydiler (Hobsbawm,1996:106-107).

Büyük Savaştan önceki seneler tarihteki büyük göç zamanlarından biri olmuştur. Bu hareketlenme savaşların ve siyasal sınırlamaların oluşturduğu kesintilerle, savaş sonrası dönemde gözle görülür bir şekilde geriledi (Hirst ve Thompson, 1998:5).

Avrupa'daki bölgesel değişimler, yeni kurulan bağımsızlıklarını pekiştirmeyi ve yeni ortaya çıkan sanayi sektörlerini teşvik etmek için tarife politikasını kullanmasını amaçlayan dokuz yeni devlet ve ticari birliğe (genel olarak büyük ölçüde tarımsal ekonomiler) neden oldu. Habsburg Austria'nın altı bağımsız ülkeye bölünmesi, tek bir pazarın altı ayrı gümrük bölgesine dağılmasına ve savaş öncesi üretim modelinin bozulmasına neden oldu. Almanya, daha önce hububat üretiminin büyük bir kısmını sağlayan Doğu'da illerini kaybetti ve sanayi malları için pazarlar haline geldi. Batı sınırında, iki önemli kömür ve çelik üretim bölgesi olan Alsace ve Lorraine Fransa'ya geri döndü. İç savaş ve devrimi takiben Rusya Batı'da topraklarını kaybetti ve Sovyetler Birliği ekonomisinde dış ticaret için daha az rol oynayan içe dönük merkezi planlı bir ekonomi haline geldi. Bölgesel değişiklikler aynı zamanda Avrupa'daki büyük yer değiştirmeleri tetikledi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu sınırlı yönetim kapasitesine sahip az gelişmiş bir ekonomi yaşadı. Ne ekonomi ne de imparatorluk uzun vadede savaşın yarattığı baskılara yeterince tepki veremedi ve barış döneminde de performansları altında kaldılar. Savaşın yarattığı baskılar nedeniyle hem tarım hem de sanayideki üretim büyük miktarlarda azaldı. İmparatorluk, savaşa yönlendirilebilecek kaynakları arttırma yeteneğindedi. Sınırlı teknoloji ve üretim yapısı nedeniyle sonuçlar umutsuzdu. Özetle, Osmanlı ekonomisinin kırılğan ekonomisi ile uzun vadeli bir savaşa hazır olmadığı söylenebilir. (Albertini, 1983:97)

Osmanlı hükümetinin ekonomik bakımdan durumunun kötüye gitmesindeki etkili nedenlerden biri kapitülasyonlardı. Kapitülasyonlar, Osmanlı hükümeti üzerinde uzun vadeli olumsuzluklar oluşturmuş ve Osmanlı'nın yıkımında önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu kapitülasyonlar adli ve idari oluyor (Elmacı,2002:381).

Askeriyenin ihtiyaçları yönünde çalışan şirketler üretim etmek zorunda kalmışlardır. Yaşlılar, kadınlar ve çocuklar çalışsa bile boş arazilerin oranı yüzde elliye ulaşmaktadır. Tarımsal üretimin payı da yarıya düşmüştür. Üretimin hızının düşmesi, üretim ve istihdam adımlarının atılmasını gerekli kılmış, savaş sebebi ile üretimde gözle görülen istihdam açığı, oluşturulan yükümlülüklerle kapatılmaya çalışılmıştır. (Eldem,1994:38)

Tarım arazilerindeki üretim değerinin yüksek olduğu, ihracata bağlı üretimin gerçekleştirildiği Ege, Akdeniz ve Marmara alanlarının savaş alanında bulunduğu düşünülürse, Kurtuluş Savaşı'nı idare eden grubun ekonomik açıdan ne kadar kötü durumda olduğu daha anlaşılır hale gelir. Kurtuluş Savaşı süresince, tarımsal ürün satın alanlar olarak karşımıza Türkiye Büyük Millet Meclisi ülkelerinden farklı bir güç ortaya çıkmamakta, tarımsal ürün fiyatları arazilere göre devlet tarafından saptanmaktadır. Ulaşım harcamaları, bazı zaman üretim harcamalarının iki katına çıkmakta, belirlenen fiyatlar bazı bölgelerdeki üretimin korunması hedefinden kaynaklanmaktaydı. (Coşkun,2003,73)

Birinci Dünya Savaşı'nda dahili borçlanmaya gidilmesi ve tüccarın birikimlerini tarafsız devletlerin bankalarına yatırması, Kurtuluş Savaşı'nda para sıkıntısı oluşmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın genel savaş ve ateş- kes dönemlerinde spekülasyon ticareti ile zengin olmuş tüccarlarının bazıları Anadolu'da farklı kazanç yolları ararken, Anadolu'daki birtakım zenginler de Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı güvensizlikleri nedeni ile birikimlerini ortaya çıkarmamakta, Anadolu'dan dışarıya çıkarmaktaydı. Anadolu zengin tüccarları sayıca fazla olsa da sınırlı para ve bilgi birikimine sahiptiler. Tarımsal önem gösteren Anadolu ticareti, Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetimi altındadır ve ordu ihtiyaçlarının karşılanması büyük ticari girişim olarak adlanmaktadır. (Elmacı,2002:382).

Savaş sırasında, dahili ulaşım zorluğu nedeni ile savaş ihtiyaçları daha zor sağlanmış, ya da eskiden yeniye doğru bir altyapı sistemi oluşturulmuş, topluma ulaştırma yükümlülüğü getirilmiş, askeri gruplar bu yönde yapılarında özel satın alma komisyonu oluşturmuşlardır. Satın alma ile gıda ve yem gibi ürünlerin bulunması kolay olsa da örgüt ve ödenek yetersizliğinden yeterli derecede depolama gerçekleştirilmemekte, ulaşım zorluğu değişimi etkili bir şekilde aksatmaktadır. (Coşkun,2003,75)

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı, dünya halklarının o zamana kadar gördüğü en şiddetli yıkım olarak kabul edilmektedir. Bu tür yaralayıcı bir tarihsel süreç, bilim adamları ve devlet yöneticilerini şiddet, savaş, çatışma, güvenlik gibi algıları tekrar düşünmeye zorunlu kılmıştır. Bu çalışmada bu savaşın nedenlerini, ülkelerin ekonomilerine, özellikle Osmanlı Devleti'nin ekonomisine etkisi araştırılmıştır. Savaşın sonucunu ve savaşın müteakip ekonomik performansa etkilerini belirlemede ekonomik faktörlerin rolünü analiz etmek için I. Dünya Savaşı'ndaki başlıca savaşçı ülkelerin deneyimleri kullanılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, en büyük kapitalist ülkeler arasındaki pazarlar ve hammadde kaynakları, zaten bölünmüş bir dünyanın yeniden yapılandırılması için yapılan siyasi ve ekonomik mücadelenin alevlenmesi sonucunda ortaya çıktı. Ve yirminci yüzyılın başında, dünya üzerinde serbest bölge kalmamıştı. Alınan bilgileri inceleyerek, Birinci Dünya Savaşı'nın ortak paydaların ekonomik arka plan- emtia rekabeti ve sömürgelerin yeniden dağıtımını olduğu çeşitli faktörlerin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Savaşa katılan bazı katılımcıların savaşa katılmak için doğrudan ekonomik nedenleri yoktu.

Avrupa'daki en keskin ekonomik yeniden toplanma, tam olarak Almanya'nın keskin ekonomik yükselişinden kaynaklandı. Almanya ekonomik gücünü arttırırken, İngiltere ve Fransa ekonomik gelişme avantajlarını yitirdiler, çünkü ilk gelişme kademesiydiler ve XIX yüzyılın sonlarına kadar yeni oluşturulan Alman İmparatorluğu'nun aksine ekonomik potansiyellerini çoktan kullandılar. Almanya, bu geniş potansiyele sahip, kıtadaki jeopolitik üstünlüğü aradı. Bu, dünya ekonomisinin ve politikasının lideri olduğu için Britanya İmparatorluğu'nun reddetmesiyle bir araya geldi. Bu durum Anglo-Alman rekabeti ile yalnızca meta rekabet alanında değil, aynı zamanda sömürgelerin yeniden dağıtılması alanında da sonuçlandı. Bu nedenle, ekonomik Anglo-Alman düşmanlığının Birinci Dünya Savaşı'nın ana nedeni olduğu sonucuna varılmalıdır.

Savaşın devam ettiği her ülkede olduğu gibi Osmanlıda da üretim faaliyetleri yüksek derecede aksamıştır. Üretici kişilerin çatışmada veya savaş tehdidinde bulunması iş gücü açığını büyüttü. Halkın büyük bir kısmını kapsayan kadınlar, savaş döneminde aktif şekilde çalışma hayatına dahil oldular. Savaşla beraber arkada da örnek olarak, ilçelerde, köylerde ve şehir merkezlerinde yaşamın pahalılığı, açlık, ahlaki çöküntü, karaborsacılık, hırsızlık sıradan olaylar haline gelmeye başlamıştı. Osmanlıda sosyal hayata etkisini öne çıkaran olumsuzlukların içinde birtakım hastalıklarında yaşandığını hatırlatmak şarttır. Dolayısıyla, savaşla beraber bozulan günlük düzen sağlık hizmetlerinin zayıflamasına ve ülkenin çoğu zaman hastalıklara karşı önlem alması yönünde yetersiz kalmasına neden oldu. Savaşla beraber iç ve dış göçleri, nüfus hareketliliği de genişledi, Osmanlı'nın bir sıra bölgelerinde insan gruplarının toplanmasına neden oldu. Osmanlı Hükümeti'ne esasen ülke dışından gerçekleşen göçler nedeniyle İstanbul gibi birçok şehirlerde ciddi kültürel, demografik, sosyolojik farklılaşmalar oldu.

Diğer savaşa katılan ülkelere benzer bir şekilde, Osmanlı İmparatorluğunun savaş çabalarını finanse etmek için başvurduğu başlıca araçlar, vergilendirme, dış ve iç kredileri ve emisyonları içermektedir. Savaş vergileri savaş boyunca yürürlükte kalırken diğer gelirlerin yanı sıra yaklaşık 5 milyon lira getirirken, Osmanlı ekonomisi ağırlıklı olarak dış borçlara ve kâğıt para emisyonuna dayanmaktaydı. 1915'te OPDA, 1863'ten beri IOB ile sözleşme imzalanmış olan bir eylem olarak Osmanlı kâğıt para ihraç etme sorumluluğunu üstlendi.

Savaşın ikinci yarısında, kısmen sürekli emisyonların bir sonucu olarak, Osmanlı lirasının değeri önemli ölçüde azaldı ve tüm savaş devletlerinde olduğu gibi, madeni paralar da dolaşımdan kayboldu.

Türk tarihçiler, Osmanlı savaş zamanı ekonomik seferberliğinin Türkiye Cumhuriyeti devlet ekonomisinin ortaya çıkması üzerindeki biçimlendirici etkisini vurgulamıştır. Dolayısıyla savaşın mirası sadece merkezi ekonomik kalkınmayı değil aynı zamanda sanayi ile ordu arasında yakın bir ilişkinin geliştirilmesini de içermekteydi. Ayrıca, eksiklikleri bir yana, Osmanlı savaş makinesi Anadolu ekonomisini yeniden yönlendirmiştir. Bitmiş malları ithal etmek ve tarımsal fazla vermekle sınırlı bir “sömürge” ekonomisinden, Osmanlı ekonomisi, savaş sırasında, merkezi kontrol açısından Avrupa'nın sanayi ekonomilerine daha fazla benzemektedir.

Savaşın nihai bir ekonomik mirası Osmanlı gücünün çöküşüydü. Osmanlı devleti ömrünü Birinci Dünya savaşı sonra tamamlamıştır. Birinci dünya savaşı bu yönde en önemli etkenlerden biri olmuştur. Kapitülasyonlar, savaş nedeni ile tek taraflı şekilde kaldırılmış, Lozan görüşmelerinde daha fazla üzerinde durulan bu menfaat konusu haline getirilmiş, bu durum kaldırılmış olduğu için, Türkiye'nin gündeminde olmadığı belirtilerek pazarlık manevralarına hizmet etmiştir.

KAYNAKLAR

- Albertini J. M. (1983), Ekonomik Sistemler (Çev. Cafer UNAY), Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- Bilgenoğlu, Ali, (2007), Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetler, Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Coşkun, A., (2003), Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi, Atatürk Düşünce Dergisi, Kasım
- Çadırcı Musa, (1997), Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Edge David and Lintner Valerio (1996), Contemporary Europe: Economics, Politics and Society, Prentice Hal, Great Britain.
- Elmacı, M., E., (2002), 'I. Dünya Savaşı ve Kapitülasyonların Kaldırılmasının Sonuçları', Türkler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- Hirst Paul And Thompson Grahame (1998), Küreselleşme Sorgulanıyor (Çevirenler: Elif Yücel Ve Çağla Erdem), Dost Kitabevi
- Hobsbavm Eric (1996), Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılikler çağı, (Çev.Yavuz ALOGAN), Sarmal Yayınevi, İstanbul
- Karpat, Kemal H., (2010) Osmanlı Nüfusu 1830-1914, Timaş yay. 2010.
- Keyder, Çağlar (2000), Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- Neilberg Michael S. (2011), Savaş, (Çev: Mehmet Tanju Akad), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Sakaoğlu, Necdet, (2007), 20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası, 1907-1908, (No. 21). DenizBank Finansal Hizmetler Grubu

Stewart Michael (1980), Keynes Devrimi, (Çev. A. Baltacıgil), Minnetođlu Yayınları, İstanbul.

Temel Mehmet, (1998), İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Kültür Bakanlığı yay.,Ankara.

Tezel Yahya (1982), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923- 1950), Yurt Yayınları, Ankara 1982.